

Recensie

AGAINST NATURE

Lorraine Daston, *Against Nature*. Cambridge, MA, MIT Press, 2019, 96 p., ISBN 9780262537339, €15.45

Kant hield weleens van een weddenschap. In zijn *Kritik der reinen Vernunft* zette hij zijn geld in op de mogelijkheid dat op z'n minst een van de zichtbare planeten bewoond is. Volgens Kant was het een denkfout om enkel mensen als rationele wezens te zien. Niet dat hij dacht dat raven of dolfinen dat statuut verdienden. Kant dacht eerder aan buitenaardse wezens. Er zijn genoeg planeten waar rationele wezens konden ronddwalen in andere gedaanten dan de menselijke. Rationaliteit staat onverschillig tegenover belichaming.

In *Against Nature* zet de Amerikaanse wetenschapshistorica Lorraine Daston zich tegenover Kant. Niet dat Daston zich hier uit als een UFO-believer. Zij wil eerder de degens met Kant kruisen omtrent een onderliggende aanname. Wat Kant tot deze weddenschap aanzette is zijn aanname dat de belichaming van rationaliteit niet uitmaakt. Ongeacht in welk gedaante het wordt belichaamd, rationaliteit blijft rationaliteit. Geen reden om het tot de mens op aarde te beperken. Volgens Daston, daarentegen, maakt belichaming wel uit. Zij pleit voor een andere filosofische antropologie, die precies oog heeft voor de *menselijke* rede. Het maakt een verschil dat menselijke rede in menselijke lichamen schuilgaat.

Daston wil dit in dit essay hardmaken door op één concrete problematiek te focussen, namelijk het probleem van de natuur als aangeropen bron van moraliteit. Wat natuurlijk is, is ook goed. En hoewel dit misschien een dwaling van het verleden lijkt te zijn, speelt het volgens Daston ook vandaag nog mee. Ook in discussies rond homoseksualiteit en genetische modificatie wordt de rechtbank van de natuur vlijtig ingeroepen. En hoewel men het maar al te graag enkel met rechts en conservatisme associeert, wijst Daston er terecht op dat de natuur ook wordt opgeroepen door revolutionairen en progressieven. De Franse Revolutie haalde precies haar morele autoriteit uit een beroep op de natuur, in die zin dat alle mensen van nature gelijk waren.

De vraag die Daston wil stellen, als vertaling van haar tweekamp met Kant, is niet zozeer of zulke beroepen op de natuur correct zijn. We wisten zelfs al voor G. E. Moore er de naam *naturalistic fallacy* aan gaf, dat de kloof tussen wat het geval is en wat behoort te zijn vol gevaren zit. Daston erkent dit, maar wil precies hier de menselijke vraag stellen: waarom blijven we deze dwaling begaan, zelfs ondanks het feit dat wij beseffen dat het geen sluitend argument kan zijn? Waarom toch nog steeds die drang om zich op de natuur te beroepen? Volgens Daston is

dit niet te wijten aan fouten onzer zijde, aan nalatigheid of aan massahysterie. Neen, het toont precies dat onze rationaliteit altijd een menselijke rationaliteit is.

In de eerste drie hoofdstukken van het boek geeft Daston een overzicht van de verschillende manieren waarop de natuur als bron van moraliteit kan dienen. Concreet stelt ze drie vormen voor: specifieke naturen, lokale naturen en universele natuurwetten. Een specifieke natuur verwijst naar de essentie van een ding, de ‘ontologische identiteitskaart’ (7). Denk aan Aristoteles die gul ieder ding zijn essentie toestopt, maar ook aan hedendaagse claims dat de essentie van een organisme in zijn DNA zit of dat water niets anders zou zijn dan H₂O. Specifieke naturen worden gelinkt aan onze neiging tot classificatie, maar niet eender welke. Het gaat om de taxonomie van die dingen die zich netjes weten te reproduceren, waar het gelijke het gelijke voortbrengt.

Onnatuurlijk is dan weer wat deze reproductie verstoort, het monstreuze. Monsters zijn niet onmogelijk, en komen zelfs vaak voor, maar wel onwenselijk. Precies omdat monsters bleven woekeren, voelden filosofen zoals Aristoteles de nood er zo over te klagen. Daston zelf linkt deze neiging om zich te beroepen op specifieke naturen ook wel met een soort psychologische, of volgens Kant zelf transcendentale mogelijksvoorwaarde voor ervaring: als we er niet van zouden uitgaan dat dingen gelijk blijven, een essentie hadden, zouden we geen orde in onze ervaring kunnen verkrijgen.

Naast specifieke naturen spelen ook lokale naturen vaak een rol: de idee dat de eigenschappen van iets bepaald worden door de plaats. Denk aan Montesquieu die zowat beweerde dat men de grondwet van een land kon afleiden naargelang de afstand tot de evenaar; of aan Alexander von Humboldt die de eigenheden van landschappen dacht te kunnen lezen zoals een fysionoom je karakter van je gezicht aflas. Wat hier de orde doorbrak was niet zozeer het monster, maar het onevenwicht. De mens kon de natuur in disbalans brengen, die er zou op reageren door plagen en droogte. Ook vandaag schuwt de ecologie het taalgebruik niet van een wraak van de natuur op de hybris van de mens.

De derde categorie is die van de universele natuurwetten, die in tegenstelling tot de vorige twee geclaimd worden universeel te gelden. En als men specifieke naturen met taxonomie kan linken, en lokale naturen met ecologie, dan kennen natuurwetten in de hemelmechanica hun partner: vaste hemellichamen die hun wegen eeuwig en zelfstandig herhalen. Hoewel dit vandaag het meest verspreide idee van de natuur is, wijst Daston er terecht op dat dit tot de 17^e eeuw eigenlijk een eigenaardig idee was. Daarvoor sprak men niet van natuurwetten of hoogstens als van toepassing op lokale en specifieke fenomenen, niet op allemaal en overal. Pas als je het idee hebt van een voluntaristische God die zijn wetten overal kan opleggen, gecombineerd met een fascinatie voor nieuwe mechanische speeltjes zoals klokken die zichzelf in gang houden, krijg je het moderne idee van natuurwetten. Geen monsters of disbalansen zijn hier mogelijk, maar wel bestaat er de angst voor het ongedetermineerde en willekeurige.

Wat Daston vervolgens in haar essay wil aantonen is hoe deze ideeën gelinkt

zijn met onze menselijkheid. In het vijfde hoofdstuk linkt ze bijvoorbeeld elke idee van de natuur met een verschillende passie: de horror van het monster, de terreur van het natuurlijk onevenwicht en de verwondering van de miraculeuze uitzondering. Elk van deze passies situeert zich precies in de schemerzone tussen het waarnemen van iets wat plaatsvindt en het moreel oordelen over deze situaties. Maar, belangrijker voor Daston, het zijn stuk voor stuk reacties op het doorbreken van een zekere orde. Elk idee van de natuur vooronderstelt dus een idee van orde.

Dat idee van orde staat centraal in het zesde hoofdstuk, waar de achterliggende angst bij horror, terreur en verwondering wordt besproken: de wanorde, de chaos. Daston wil aantonen dat het niet volstrekt onzinnig is om via het begrip van orde een brug te slaan tussen natuur en moraliteit. Maar meteen maakt ze een belangrijk onderscheid: het gaat niet om een afleiden van concrete normen uit natuurlijke fenomenen, maar eerder om het idee van normativiteit zelf. Het klopt dat verschillende culturen verschillende normen hebben, maar ze onderschrijven wel allemaal normen. Normativiteit is universeel en elk idee van normativiteit vooronderstelt een zekere orde.

Deze vooronderstelde orde hoeft echter geen natuurlijke orde te zijn, die link is niet noodzakelijk. Maar Daston vertrekt wel van het empirische feit dat mensen altijd geneigd zijn morele ordes met natuurordes te verbinden. Waarom? In het zevende hoofdstuk suggereert ze een drievoudig antwoord: (a) allereerst omdat de natuur nu eenmaal overal voorhanden is, en verwijzingen naar bijenkolonies of termietenheuvels als idealen van orde voor de hand liggender is dan stoommachines of Romeinse rijken die stuklopen of snel weer verdwijnen. (b) Ten tweede omdat de natuur het reserlaat is van alle ordes, en op die wijze iedere andere dwingt om een houding in te nemen tegenover de talloze natuurlijke ordes rondom zich. (c) Ten slotte speelt nog een antropologische claim mee, in navolging van Ian Hacking: mensen zijn, in tegenstelling tot de lichaamloze aliens van Kant, wezens die geneigd zijn alles voor te stellen. Ze kunnen niet ontsnappen aan representaties. Orde moet dus worden voorgesteld en de natuur is de voor de hand liggende inspiratiebron. “De menselijke neiging om de natuur zinvol te maken is geworteld in een dubbel inzicht in verband met orde: normativiteit vraagt om orde; en de natuur levert voorbeelden van alle indenkbare ordes aan” (60).

Ter conclusie wil Daston dan ook de schrik voor elke vorm van naturalisering nuanceren. Een morele orde verbinden met een natuurlijke orde is misschien niet zo problematisch als vaak voorgesteld wordt. Het leidt bijvoorbeeld niet noodzakelijk tot dogmatiek en conservatisme. Allereerst omdat naturalisering vaak wordt overschat. Juist zoals er talloze culturele ordes zijn om uit te kiezen, zo zijn er ook eindeloze reeksen van natuurlijke ordes die kunnen inspireren. Voor elke visie is er dus wel een deel van de natuur waarop men zich kan beroepen. “De natuur is niet langer een knockdown-wapen binnen politieke discussies, want alle partijen betrokken in de controversen kunnen het hanteren”

(68). Ten tweede, zoals eerder gesteld, gaat het om de link tussen natuurlijke orde en normativiteit. De link met eender welke concrete natuurlijke norm blijft contingent, de link met normativiteit echter niet.

Ten derde, en zo komen we terug bij Kant, hebben mensen nu eenmaal enkel een menselijke rede. Paradoxaal genoeg is de drang om te ontsnappen aan het menselijk perspectief niet anders dan een oude theologische hoop om tot het transcendente op te stijgen. Kants gedachtenexperiment met buitenaardse wezens is in die zin niets anders dan een gesecculariseerde engelenleer. In die zin, zo concludeert Daston, moeten we misschien trouwer dan Kant zelf zijn eigen project volgen: de rede kan zijn eigen grenzen niet overschrijden, en moet zich misschien tevredenstellen met menselijke rationaliteit.

Dit korte essay van Daston past in de lijn van haar voorgaande werk, waaronder boeken zoals *Wonders and the Order of Nature, 1150-1750* met Katharine Park (Zone Books, 1998) en *The Moral Authority of Nature* met Fernando Vidal (University of Chicago Press, 2004). Sterker dan daar komt hier haar eigen stem en visie naar voren, maar spijtig genoeg maar kort uitgewerkt, aangezien het essay zelf niet uitgebreid is. Bepaalde passages springen daardoor nogal snel over talloze thematieken tegelijkertijd. Desalniettemin slaagt ze er toch in haar argument duidelijk te maken en vormt dit korte werkje misschien de ideale inleiding tot haar ander werk.

Massimiliano SIMONS (Gent)